

šele dejanstvenost. Krleževa poezija pa ima pred njegovim drugovrstnim tvorstvom še eno prednost: ž njo je dal povsem novo, živo, sodobno in poglobljeno pojmovanje prirode, dvignil je človekov odnos do nje v zveznost z vsemi mnogoterimi problemi, ki so breme in rešitev današnjega človeka. Ob tej vrednoti dobi Krleževa revolucionarnost neko veliko sorodnost z zgodovinskimi prevratniki, z ono vrsto razdornosti, ki daje z odstranjevanjem okostenelih življenjskih oblik pogoje za nov napredek. V tem smislu je Krležovo razkrajanje puhle egocentričnosti našega veka podobno nekdanjemu rušenju onega geocentričnega sistema, ki je omejil tedanja obzorja na srednjeveško nedejavnost in mračnjaštvo.

OBRAZ V MEDALJONU

FRANCE BEVK

Pripovedujem — je začel s strastnim, poudarjajočim glasom, polagaje izredno važnost na vsak zlog — kakor sem doživel.

Morda se vam zgodba ne bo zdela zanimiva. Morebiti se meni dozdeva važna le zato, ker je bila prva, ki mi je po letih neprostovoljne odsotnosti kakor teža legla na srce. In še nekaj povsem drugega, česar ne morem izraziti.

Dà, priznam, ko sem se vrnil iz ječe, sem bil v nekem oziru kakor dete. Štiri leta življenja — izgubljenega življenja, dasi ni bilo vsestransko izgubljeno — kaj je to! Res, za človeka, ki je še mlad in se je komaj komaj izkopal iz plenic prvih sanj, to ni mnogo. Posebno, če živo čuti, da je bilo vse to le grenka priprava in da se pravo življenje šele prične.

In vendar! Zdelo se mi je, da sem se nenadoma otresel navidezne smrti. Še danes se mi to pozna. Ne samo po obleki, po načinu, kako mi rasejo lasje, ki jih ni mogoče navaditi na prečo, ne le po zadržanju in po besedah, ampak predvsem po strastnem, žejnem opazovanju vsega, kar me obdaja. Podoben sem potniku, ki je prebral vse knjige o neki deželi, si ustvaril o nji čisto določno predstavo, a zdaj je prišel, da primerja. Začuden sem. V štirih letih bi se svet ne mogel kdovekaj spremeniti, a vendar . . . Sprva sem mislil, da me je bil zapustil spomin in sem mnogokaj pozabil, ostanek pa se mi je v samotnem razmišljanju pomešal s predstavami domišljije. In vendar ni tako. Predstave o življenju, ki sem ga prej poznal, so se mi ohranile za čudo nedotaknjene in nespačene. Spremenila se je le okolica — mislim ljudi in okoliščine, ki so jih ustvarili ali so jih dali ustvariti — kakor da sem bil odsoten desetletja.

Nikoli nisem zametal vprašanja kruha — dasi mi ni bilo prvo, bil sem še mlad — a zdaj sem se zgrozil nad njim. Ne oblikuje zgolj vnanjega, ampak tudi notranje življenje, dela čudeže, ki me jih je strah. Srečujem ljudi, ki so bili, da bi se jim bil odkril, tako ponižane in plahe, da se še misliti več ne upajo na tisto, kar jim je bilo nekdanje sveto in za kar so bili pripravljeni dati življenje. Hudo mi je v tej zvezi govoriti o očetu. Pozdravil me je s solzo v očeh, a je skrnil žuljave roke, ki jih je nekoč s ponosom razkazoval, kakor da so od nečesa oskrunjene. Nekaj besed, a nato si nisva imela nič več povedati, dasi sva nekoč govorila ure in ure. Molčala sva.

Po vnanjem videzu je med nama ležalo stoletje. Prepad do osrčja zemlje. Toda njim se je zdelo vse to naravno kakor solnce, dež, svetloba in tema. Danes to razumem. Stopnjema so doživljali, notranji obraz jim je skrepenel v temno, brezoblično snov kakor lava na zraku. Jaz tega prehoda nisem doživel. Med preteklostjo in sedanjostjo zija razpoka. Moral bi jo preskočiti. To mi je bilo težko, ker sem človek, ki si še vedno domišljam, da mi je malenkost, naložiti usodo sveta na svoja pleča. Dà, morda je ta misel v tem trenutku predrzna, celó blazna. A kaplja je, ki dolbe skalo. Nič več, nič manj. Dovolj. Bridko na tem je le, da sem vsa ta leta v mislih korakal naprej, naprej, a zdaj vidim, da se je svet vrtel v nasprotno smer. Tuja sva si, kakor si nisva bila še nikoli.

V tistih prvih trenutkih me je to huje peklo kot danes. Zaprl sem oči, da pozabim in se zopet zberem. Hotel sem se zamamiti z drugim. Vsaj za trenotek . . . V štirih letih sem se trudil, da zatrem v sebi vse nagone, ki človeka, ki hoče živeti samo enemu, motijo in ovirajo, a se mi to ni posrečilo. Včasih je tragično, da more biti človek samo človek, nič drugega kot človek. Ne! Nisem si na jasnem. Zakaj zopet se mi zdi, da ima prav ta tragika posebno slast in je obsijana z nekim togim veličastvom. Bodi že kakorkoli.

Opazil sem, da se nehote oziram za ženskami. Trajna moška družba, naj je še tako izbrana, človeka posiroví. Naredi ga čudaškega. To sem živo občutil. Toda ni bila zgolj želja po plemeniti nežnosti, ki mi je blodila dušo. In ne le lahkoživje, ki se mi zdi človeka nevredno. Biló je nekaj drugega.

In kakor se puščavnik v trenutkih izkušnje spomni na Boga, sem se jaz spomnil na svojo prvo ljubezen. Ljubezen, ki se je bila že izdišala ko šopek — dasi ne popolnoma — še preden so mi nadelí okove. Pa morda je bilo prav tako. Večkrat sem mislil na to. Če bi mi bila Mara pisarila in bi jaz umiral od hrepeneja po nji — kakor so mnogoteri umirali po ženáh, otrokih in ljubicah — bi bila moja muka še hujša. Morda

je bila zdaj njihova radost večja, zakaj jaz nisem imel človeka, ki bi mi bil položil glavo na prsi in se mu do dna razodel. V vsem, v dobrem in v slabem.

In vendar se ob mislih na Maro nisem docela iznebil nekih temnih želj. Premočan je bil človek v meni, drgetal je kakor zver pred naskokom. Le da ni več iskal, oklepal se je določene podobe... Ali se je Mara poročila? V resnici, prve dni nisem vedel, če še živi. V nekaterih trenutkih sem si celó želel, da bi bila daleč proč. Morda zato, da bi ohranil neoskrunjen spomin na tiste dni, ko me je tudi ona malce ljubila. Vsaj gledala me je tako. Toda prva cvetica, ki sem ji jo dal — danes bi tega ne mogel več storiti —, ji je zletela iz rok. Imela je že fanta. Sramoval sem se — v tem trenutku se čudim, da se more kedo za kaj takega tako sramovati. In sem jo tudi rahlo zaničeval. Njen fant je imel službo, a jaz sem bil ničla. V svoji užaljenosti in ničmurnosti sem bil zatrdno uverjen, da me ljubi, le ker ji ničesar nisem mogel nuditi, se je oslonila na drugega. Če bi ne bil strastno verjel, da mora zmagati srce nad razumom, bi si bil prihranil drugo sramoto. Tako pa si je nisem. To me je streznilo.

Nekaj mesecev za tem so se zaprla za menoj z železjem okovana vrata. Ne rečem, da nikoli nisem mislil nanjo. Morda zelo pogosto. Tako gorečih občutkov ni mogoče tako zlahka pozabiti. A moja misel nanjo je bila zmeraj čista, podobna pomladni pesmi. Ali nežnemu cvetju orhidej. Želel sem ji srečo. Verjel pa sem si, da sem jo pozabil.

Šele zdaj — po štirih letih — sem se zavedel, da je nisem mogel popolnoma pozabiti. Le grenek občutek poraza je bil medtem izginil. Zadrževal sem se, a nisem se mogel premagati, da bi ne bil vprašal po nji. Še je živela. Ne, ni bila še poročena. Njen fant je na tujem. Kje, nisem vprašal. Sploh nisem nič več vpraševal.

Nisem je iskal. Morda bi se je ne bil drznil niti pozdraviti in nagovoriti, če bi jo bil srečal. Pomagal mi je slučaj... Šivilja je, nima staršev, zdaj stanuje nasproti naše hiše. Tega takrat nisem vedel. Ko sem nekega jutra odprl oknice in pogledal na cesto, sem jo uzrl na nasprotnem oknu. Tam je stala s šivanjem v rokah in me gledala. Nič začudena, saj je morala vedeti, da sem že doma. Biló je videti — morda si domišljam — da me je čakala. Tega nisem pričakoval — a nasmehnila se mi je in me pozdravila z zgibom glave. Odzdravil sem, vrnil nasmeh, dvignil roko — Bog ve, kaj sem hotel z njo — in sem jo nesel do las. Vsega me je zmedlo. Občutka, ki je sledil, sem se nekako sramoval, kakor se sramuje brezverec religioznega čuvstva, ki se mu nenadoma pojavi ob spominu na mladost.

Blodil sem po hiši, kakor da zbiram svoje zmedene misli. Zopet sem stopil do okna, a Mare nisem več videl. Pač. Le del glave, oblo počesane nega temena, ki je štrlela izza okenskega okvira in rahlo nihala pri šivanju. Ob slednjem vbodu.

Nisem mogel upati, da bi jo srečal, a sem s tem namenom stopil na ulico. Mestece je bilo v dopoldanskih urah kakor izumrlo. Troje otrok pri igri — še zdaj jih razločno vidim — in ženska, ki je točila vodo. Zmeden sem se oziral, kakor da ne vem, kaj bi.

Tedaj je stopila iz hiše. Bila je nekam zmedena, le za silo opravljena. Na njenem krilu so bili še sledovi kratkih nitk, ki zanje gotovo ni vedela.

Obstal sem. Zdelo se mi je nemogoče, da bi me prej ne bila videla, Ali je bil to res le slučaj? Molčé sem jo primerjal tisti podobi, ki sem jo bil prinesel še s seboj iz ječe. Njeno slabotno, vitko telesce je bilo kakor poduhovljeno. Temnorjavi lasje so ji bili še vedno zvezani v kito. Na bledem obrazu ji je lepel izraz radovedja in plahosti. Vse na nji je bilo mirno, mirno, skoraj samostansko, le iz temnih oči so se ji usipale iskre strasti. Dà, zdela se mi je taka kot nekdej. Vsaj ona se ni spremenila. Pač. Nekoliko. Drobne gubice na obrazu, bledica globlja, a hrbet rahlo usločen. Pa neka tegoba na ustnicah, ki je prej ni bilo. In iskre v očeh bolj žgoče. Užigale so me.

Premagoval sem se, začuda miren sem ji segel v roko. Še beseda se mi ni tresla. Zdi se mi, da sem govoril zelo pametno. Skoraj z očitkom me je vprašala, kako da je nisem prišel nič pozdravit. ‚Pozdravit‘, je rekla, a se je popravila — ‚obiskat‘. Bil sem začuden; da me le pogled ni izdal! Rekel sem, da sem bil prve dni ves iz sebe, potreben počitka, a da pridem. Zagotovo.

Nato nisva vedela, kaj bi še govorila, kam bi krenila. Poslovila sva se, vsak zase nekoliko zakročila po trgu in odšla domov. Vzel sem knjigo, da bi bral, a nisem mogel zbrati misli. Najrajši bi jo bil obiskal še tistega dne. Naslednje jutro pa sem stežka dočakal. Delal sem se ravnodušnega. Zdi se mi, da se mi je to tudi posrečilo. Saj sem imel bogato šolo premagovanja za seboj.

Nekoliko v zadregi sem obstal za vrati in se razgledoval. Edina soba, ki ji je služila hkrati za kuhinjo, je bila kaj borna. Prišel sem iz ječe, a sem se zgrozil, da morejo ljudje stanovati v taki revščini. Pa ni bila le bornost, ki me je prevzela, ampak neka mrzlota in žalost golih sten. To je še hužše. Oči so mi begale — ali ni v sobi kaka slika? Izrezki iz modnih revij, razglednice. Dve Marini fotografiji — ena mi je bila že znana — s prisiljenim, okamenelim nasmehom na ustnah. Slike njenega fanta ni bilo.

Mara me je toplo sprejela. Kar ni mogla prikriti vznemirjenosti. Šivala je sedé ob stroju, skoraj ni dvignila oči, a je opazila vsako mojo kretnjo. Sédel sem bil k oknu, pri katerem je ona navadno šivala. Ozrl sem se čez cesto. Dà, res, s tistega mesta me ni mogla videti. Toda v steklu okna, ki je nekoliko viselo, me je lahko opazovala. Bilo mi je takoj jasno: prejšnjega dne je stopila na cesto z namenom, da me sreča.

Pogledal sem jo. Roka, ki je vbadala, se dvigala do glave, je opisovala rahel lok; bila je razburjena. Na ustnicah ji je počival težko izrazen nasmeh . . . Nehote sem se potopil v misli. Ali se ji je porodilo čuvstvo do mene? Morda pa ima še vedno fanta, a je postala tako propala? Tiste dni sem marsikaj slišal o propalosti deklet. Poslednje bi me ne navdalo le z gnusom, bolelo bi me. Pomračil sem se. V teh mislih se dolgo nisem zavedel, da preveč molčim. Zdramil me je njen pogled, da sem se zdrznil.

„Mara, pripoveduj mi kaj!“

„Ti meni pripoveduj. Ti si več doživel.“

„Jaz bom naglo pri koncu. Iz dneva v dan enako življenje. Tu ste več doživeli. Saj vas skoro več ne spoznam.“

Zdelo se je, da bi mi res rada nekaj povedala, a zaman zbira besede, ne more začeti. Vzdihnila je.

„Potem“, je rekla.

Hitela je šivat, a se je vsak hip zmotila. Da bi ne bilo tako tiho, sem začel pripovedovati. Vse križem, kakor je nanese. Stvari, ki sem jih bil tiste dni že stokrat ponovil. Besede mi niso šle od srca. Čutil sem, da je vse to pripovedovanje v bridkem nasprotju z najinimi občutki. Misli so bile druge. Posebno moje. Mare nisem mogel razvozlati, ostala mi je uganka kakor pred leti. Nenadoma sem končal.

„No, zdaj pa ti.“

„Kaj naj ti pripovedujem?“

Ustnice so ji zadrhtele, kakor da ji je strašno težko začeti. Nato mi je povedala nekaj novic o porokah med fanti in dekleti. Večino sem jih že slišal, a take stvari me že od nekdaj niso zanimale. Čemu mi to pripoveduje?

„Zdaj je vedno manj porok.“ In je umolknila.

Prav rahlece se mi je posvetil smisel njenega pripovedovanja.

„Pa zakaj?“

„Saj ni dela. Kako pa naj ljudje žive?“

Molčal sem in zrl v okno. Njen pogled sem čutil na svojem licu. Po cesti so odmevali koraki delavcev. Slišal sem jih le napol. Pogledal sem jo, a ona je sklopila veke, kakor da se je prestrašila.

„Pa ti — ne živiš?“

„Saj vidiš, kako“, se je trpko nasmehnila.

Zastrmel sem v njene od igel prebodene konice drobnih prstov. Šele tedaj sem tudi opazil, kako ji lezejo vkup ramena, Dà, dà.

„Se ne boš poročila?“

Stresla je z glavo, a nato se je napol očitajoče ozrla vame. Zaradi vprašanja? Bila je prilika, ko bi mi bila lahko povedala, če je imela kaj na srcu. Ustnice ji je skrivil čuden nasmeh, ki bi si ga bil mogel razlagati na razne načine. Molčal sem. Beseda mi je ležala na jeziku, a bil sem bolj plah kot pred leti.

Tedaj je segla z roko po sukanec, ki je ležal pred menoj na oknu. Oči so se mi kar vsesale v njeno drobno, belo zapestje. Zgrabil sem jo. Rahlo, a vendar s strastjo.

Ni se zavzela, kakor da je tega pričakovala. Niti najrahljšega giba ni naredila, da bi se mi izvila. Gledala je nekam v nedrije, a s prosto roko je pobirala koščke niti, ki so ji ležali na predpasniku.

V tistem trenutku bi ji bil lahko zašepetal besede kakor pred leti. Ne bil bi se čudil ne jaz ne ona. Toda bil sem jim že odrasel.

„Mara!“

Samo to. Dvignila je pogled. Skozi edino solzo, ki ji je počivala v kotu oči, so se ji usipale iskre, vsa se je tresla. Ni bilo treba besed. Le težko, ko da ji beseda lepi v grlu, je tiho izrekla:

„Kaj je?“

Kakor da noče in ne more razumeti in čaka le mojih dejanj in besed. V tistem trenutku se mi je zdela vsa moja. Skozi vsa ta leta moja. Kakor mnogi sem si domišljjal, da poznam žensko in človeško nrav. Do dna. Ne vem, kaj je bilo v meni močnejše, čisto čuvstvo do tega dekleta ali slà — vse se je bilo mračno spremešalo med menoj. Vročje sem jo privil k sebi. Obraz in lase sem ji obsul s poljubi.

Ni se branila, a mi tudi ni vračala ljubkanja. Oči je zaprla, iz prsi pa ji je v presledkih prihajalo rahlo stokanje kakor da trpi. Trepetajoča se mi je vdajala z vsem telesom in z vso dušo. Bila je ko brez zavesti in brez moči.

Sklonil sem glavo, da bi jo poljubil na začetke grudi, ki so ji bile silile izza jopice. Tedaj sem opazil pozlačen medaljon, s katerega me je pogledal znan obraz. Podolgovata lica, visoko čelo, črni lasje, rahla, zelo rahla, a zelo vidna žalost na ustnah in v očeh. Dà, to je bil on. Nekoč sva si bila prijatelja . . . Ustnice so se bile že dotaknile njene poltí, ko so nenadoma obstale. Nisem občutil ljubosumja, ampak gnus. Na vratu nosi spomin na fanta, ki ji pisari — dà, gotovo ji piše, in ona

njemu — a tu se vdaja meni. In morda ne samo meni . . . Dvignil sem glavo in srdito stisnil usta. Obraz ji je bil bled, bled, a veke je imela še vedno zaprte. Prsi so se ji burno dvigale, kakor da težko sanja. Pahnil bi jo bil od sebe.

„Ali ti piše Albin?“ sem težka izdaval.

Tedaj so ji prsa zastala, oči so se ji na široko odprle. Hip — pogledala je v nedrije. Zaprla jih je z roko, kakor da jo je nenadoma obšlo globoko sramovanje, in se mi je izvila iz rok.

„Piše“, je dahnila kakor začarana.

Še ni mogla priti k sebi. Gledala me je, kakor da se prebuja in me izprašuje. Moje oči so bile mrzle. In kakor da je uganila, kaj je v meni, se je v trenutku vsa zdramila, se zgrabila za glavo, a nato se je z rokama vrgla na stroj in zajokala.

To me je prevzelo. Biló mi je, kakor da me zapleta v vrtinec samih ugank. Stopil sem po sobi, a joku nisem mogel ubežati. Bil sem zmeden, da nikoli tega. Ali bi jokala tako ob golem spominu na fanta, če bi bila propala? Zlezel sem vase. Prav na dnu sem našel stavbo uravnovešenih načel. Zgradil sem jo bil na razvalinah naukov svoje mladosti, oklepal sem se je s strastjo in neizprosno prerokov. In zdaj? Pred menoj je stal človek z bridkim nasmehom na ustnah, ki ga je gnala od doma beda in misel na deklo, ki ga je čakalo. Nekoč mi je bil prijatelj . . . Obtoževal sem sebe, ne njo. Zasmilila se mi je.

Obstal sem ob steni. S pogledom na njenih laseh sem grebel v tajen vzrok njenega zadržanja, ki more biti bržkone zelo preprost in zelo človeški. Ni več jokala na glas, le pohlipavala je. Ramena so se ji potresala.

„Kje je?“ sem jo vprašal prizanesljivo mehko.

„V Franciji.“

Zadržala je hlipanje, se dvignila in si obrisala solze. Okrenila se je proti meni, le blede, objokani obraz ji je topo strmela nekam v steno.

„Ali se ne moreta vzeti?“

„Kako?“ je vsa zagorela, kakor da se hoče z besedami maščevati za to, kar bi se bilo kmalu zgodilo. „Saj bi ne mogla živeti. Še sama sem mu nekoč poslala . . . Ne vem, kaj misli ta prekleti svet . . .“

In še in še. Iz nje je bruhala bridka obtožba ženske, ki si sama služi kruh in jo je bila sredi obupnega pričakovanja sreče premagala trenutna slà. To ni bil le krik po kruhu, bil je krik po otroku . . . Ozrl sem se v okno. Bal sem se, da naju ne slišijo na cesto. V tistem trenutku sem bil šibkejši od nje.

Umolknila je. Tišina.

„Saj on ni kriv.“

D drugega nisem vedel reči.

„Vem, da ne“, se je čudno zasmejala.

Ni se me upala več pogledati.

„Da bi videl, kakšna pisma mi piše... kaj se bere med vrsticami... o!“

Še me je rahlo zapeklo. Ne tajim, moja slabša stran je bila razočarana. A bil sem zadosti močan, da sem premagal samoljubna čuvstva. Približal sem se ji.

„Daj mi roko!“

Ni se umaknila, a obraz je obrnila proč in ni mi dala roke.

„Daj mi roko. Ostaniva si prijatelja.“

Segla mi je v dlan.

„Ne bom te več mogla pogledati.“

Ah, kaj!“

Več nisem znal reči. Stal sem pred njo in nenadoma občutil, da ne morem več strpeti v njeni bližini. Vsaj ne tistega dne. Moral bi znova priti, znova začeti, kakor bi nekateri ljudje radi znova začeli zavoženo življenje. Poslovil sem se.

Na stopnicah sem postal. Zdelo se mi je, da vedno manj razumem to žensko. In vse ženske. In življenje. Morda je vse zelo preprosto. Ne vem. Ob spominu na njeno tožbo mi je val ogorčenja zalil srce. Stisnil sem pesti. A bil sem sam. Toda že sama želja, da bi prestavljal gore, je veličastna. Ali ne, prijatelj?

PORTUGIŠKI SONETI

ELIZABETA BARRETT-BROWNING

Iz angleščine prevedel Alojz Gradnik.

II

Če je tedaj ljubezen zasluga, je nisem
popolnoma nevredna. Lica vsa blede
kot so ta, ki jih vidiš, in tresoča se kolena,
ki ne morejo nositi teže žalostnega srcá,
to trudno življenje potujoče pevke,
ki bi bila njega dni poletela na vrhove Aorna
in more zdaj komaj odpeti s spevom
otožnim slavcu v gozdu — ali čemu naj to tebi
spominjam? O moj preljubi, saj vem to predobro.